

## ИСТОРИЯ

УДК 614.2(476.5)“1946/2001”=161.3

### РАЗВИЦЦЁ АФІЦЫЙНАЙ МЕДЫЦЫНЫ СТАН ЗДAROЎЯ НАСЕЛЬНІЦТВА ПАСТАЎШЧЫНЫ Ў 1946 – 2001 ГГ.

**Д.С. ГРЫЦКЕВІЧ**

*(Прадстаўлена: канд. біял. навук В.А. ЕМЯЛЬЯНЧЫК)*

*Ахарактарызаваны стан развіцця медыцыны Пастаўшчыны, прычыны і вынікі ўзнікнення захворванняў, санітарна-эпідэміялагічная сітуацыя на тэрыторыі Пастаўскага раёна. Разглядаюцца фактары змянення стану медыцынскага абслугоўвання насельніцтва горада Паставы і вясковых жыхароў у другой палове ХХ – пачатку ХХІ ст.*

Стан развіцця медыцыны з’яўляецца яскравым паказчыкам агульнага сацыяльна-эканамічнага і дэмаграфічнага развіцця рэгіёна. Актуальнасць тэмы складаецца ў тым, што распрацоўка яе ў айчынай гістарычнай навуцы прадстаўлена дастатковай колькасцю прац, якія закраналі ўсю тэрыторыю Беларусі, але не асобныя раёны. Найбольш шырока гэтая тэма прадстаўлена ў манаграфіях кандыдата медыцынскіх навук, Я.М. Цішчэнка [1]. Гісторыя развіцця афіцыйнай медыцыны на тэрыторыі Пастаўшчыны да апошняга моманту не была прадметам спецыяльнага даследавання. Поўнае раскрыццё тэмы можа даць адказы на пытанні аб прычынах і выніках эпідэміі, змененні дэмаграфічных паказчыкаў, дынаміцы распаўсюджвання захворванняў, аб узроўні жыцця ў вёсцы і горадзе.

У працы выкарыстаны матэрыялы Занальнага дзяржаўнага архіва горада Глыбокае: статыстычныя справаздачы лячэбна-прафілактычных устаноў Пастаўскага раёна за 1980 г. [2], 1990 г. [3], гадавыя справаздачы лячэбных устаноў за 1946 г. [4], 1951 г. [5], 1971 г. [6], загады райздраўаддзела і рашэнні райвыканкама за 1949 г. [7], статыстычныя справаздачы аб працы стацыянара і медыцынскіх прафустаноў за 2000 г. [8] і 2001 г. [9], пратаколы паседжанняў камітэта па барацьбе з дзіцячай смяротнасцю за 1972 г. [10] і іншае. Таксама выкарыстоўваліся выданне “Гісторыя Беларусі ў 6 тамах. Том 6” [11], сайт Пастаўскай раённай цэнтральнай бальніцы [12].

Пасляваенныя гады сталі сапраўдным выпрабаваннем для насельніцтва. Востры недахоп медыцынскіх устаноў, кадраў і лекаў прывёў да абвастрэння эпідэміялагічнай сітуацыі. У 1946 годзе ў горадзе Паставы дзейнічалі дзве бальніцы: раёная бальніца і бальніца для псіхічнахворых. На тэрыторыі рэгіёна таксама працавалі тры ўрачэбныя амбулаторыі ў Лынтупах, Камаях і Груздаве і тры ўрачэбных участкі ў тых жа населеных пунктах. У гэты ж час насельніцтва раёна абслугоўвалі фельчарска-акушэрскія пункты (ФАПы) ў Андронах, Вярэньках, Загацці, Кураполлі, Масляніках, Навасёлках, Рынк’янах, Свілелі [4, а. 1].

У параўнанні з 1946 годам у 1950 годзе асноўны склад медыцынскіх устаноў амаль не змяніўся. Аднак ужо ў 1963 годзе адбываецца рэзкае павялічэнне колькасці устаноў аховы здароўя. З’яўляюцца пяць бальніц у Варапаеве, Навадвурцку, Дунілавічах, Валкалатах (зараз у межах Докшыцкага раёна), Жукоўшчыне (зараз у межах Шаркаўшчынскага раёна), двух здраўпунктаў у Паставах, вёсцы Гута і Марцінелевічы. Таксама з’яўляюцца новыя ФАПы ў Алашкоўшчыне, Балаях, Бельках, Вайцяхах, Ласіцы, Лукашах, Лучаі, Ляхаўшчыне, Мягунах, Навінках, Рэдуце, Соўках, Станілевічах, Старым Двары, Сурвілічах [13, а. 26]. У 1965 годзе ў выніку чарговай рэарганізацыі адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу БССР Пастаўскі раён канчаткова аформіўся ў сучасных межах, таму Валкалацкая і Жукоўская ўчастковыя бальніцы адыходзяць да іншых раёнаў.

У 1970-я гг. змяняецца колькасць медыцынскіх устаноў. У 1971 годзе на тэрыторыі раёна дзейнічаюць шэсць бальніц у Паставах, Варапаеве, Лынтупах, Камаях, Дунілавічах і Навадвурцку [6, а. 7 – 8, 19 – 20, 31 – 32, 43 – 44, 55 – 56, 67 – 68]. З’яўляюцца новыя ФАПы ў Васілінках, Ваўках, Дварчанах, Коўзанах, Свіранах, Сяргеевічах, Янчуках [14, а. 13 – 38]. У 1976 з’явіліся яшчэ тры ФАПы ў Груздаве, Гуце і Целяхах [15, а. 1].

У 1980-я гг. агульная колькасць медыцынскіх устаноў не змянілася. З 1990 года медыцынскія ўстановы з’яўляюцца і ў аддаленых частках раёна. У гэтым годзе былі зарэгістраваны: Ваякоўскі, Дамуцеўскі, Казлоўшчынскі, Мугнерскі, Палонаўскі, Палхунскі, Салуненскі, Яраўскі ФАПы. Асноўны ж склад медыцынскіх устаноў застаецца нязменны: Пастаўская райбальніца, Варапаўская пасялковая бальніца, урачэбныя участкі ў Дунілавічах, Камаях, Навадвурцку, Лынтупах [3, а. 134 – 156].

У пачатку ХХІ ст. медыцынскае абслугоўванне Пастаўскага раёна было прадстаўлена шасцю бальніцамі ў Паставах, Варапаеве, Камаях, Дунілавічах, Лынтупах, Навадвурцку [9, а. 1]. Таксама дзейнічаюць 29 ФАПай.

На сённяшні дзень у Пастаўскім раёне дзейнічае 35 медыцынскіх устаноў, сярод іх 29 ФАПаў. Таксама ў раёне існуюць дзве спецыяльныя медыцынскія ўстановы: Навасёлкаўская амбулаторыя ўрача агульнай практыкі, якая размешчана ў вёсцы Навасёлкі-1 і Парыжская бальніца сестрынскага дагляда [2]. Дынаміка колькасці медыцынскіх устаноў на тэрыторыі Пастаўшчыны адлюстравана ў Табліцы 1.

Табліца 1

Сатыстыка медыцынскіх устаноў

Медыцынскія установы	1946	1951	1963	1971	1980	1990	2001
Бальніцы	2	1	9	6	6	6	2
Урачэбныя амбулаторыі	3	*	*	*	*	1	1
ФАПы	8	*	27	26	30	31	29
Здраўпункты	*	*	4	*	*	*	*
Урачэбныя ўчасткі	3	3	*	*	*	4	4

\* няма звестак

Архіўныя матэрыялы 1949-га года сведчаць пра тое, што стан здароўя насельніцтва ў гэты перыяд быў не здавальняючы. Прычынай гэтаму была агульная антысанітарыя, недахоп медыцынскіх устаноў і медперсанала, малая асвечанасць вясковага насельніцтва ў пытаннях гігіены, халатныя адносіны медыцынскіх работнікаў да сваіх прамых абавязкаў. Апошнія падцвярджаюць справядзачы Пастаўскага Райздраўаддзела, у якіх утрымліваюцца звесткі аб недавальняючым правядзенні прафілактычных мерапрыемстваў пад час барацьбы з эпідэміяй тыфу. Гэта бачна ў позняй шпіталізацыі і сур'ёзных парушэннях у прышчапленні насельніцтва, вынікам якіх стала павялічэнне колькасці захварэўшых [7, а. 2].

У 1951 годзе на першае месца сярод усіх хвароб выходзяць гнойныя захворванні скуры. У гэты год у Пастаўскім раёне было зафіксавана 1298 выпадкаў у дарослых і 19 выпадкаў у дзяцей да 3 год. Гэта можна патлумачыць антысанітарнамі ўмовамі, нізкім узроўнем жыцця, недахопам медыкаментаў і адсутнасцю прафесійнага медыцынскага агляду. На другое месца ў гэты перыяд выходзяць захворванні сістэмы стрававання, а дакладна – востры гастрыт. Было зафіксавана 1021 выпадкаў гэтага захворвання ў дарослых і 12 у дзяцей да 3 год. Гэта было выклікана агульным недахопам прадуктаў харчавання, цяжкімі ўмовамі працы і стрэсам, у якім знаходзілася насельніцтва [5, а. 16,22,30,54].

У 1960-я гг. найбольш распаўсюджанымі захворваннямі былі гіпертанічныя хваробы, хваробы нервовай сістэмы і механічныя траўмы. Так, у 1961 годзе было зафіксавана 443 выпадкі гіпертаніі, хвароб нервовай сістэмы – 365, і 239 выпадкаў механічных траўм. Цікавым фактам з'яўляецца тое, што колькасць выпадкаў атрымання механічных траўм пачынае зніжацца. Гэта бачна ў параўнанні са статыстыкай 1951 года, калі іх колькасць складала 999, і 1961 года, калі было зарэгістравана ўсяго 239 выпадкаў. Гэта сведчыць аб тым, што ўмовы працы становяцца больш якаснымі, рабочыя прытрымліваюцца правіл бяспекі [16, а. 30,35,39,45].

Яшчэ адным яркім паказчыкам агульнай медыцынскай сітуацыі раёна ў гэты перыяд з'яўляюцца статыстычныя дадзеныя аб дзіцячай смяротнасці. Прааналізаваўшы іх, можна вызначыць тыя праблемы, з якімі сутыкаліся як медперсанал, так і простае насельніцтва. Так, абагульніўшы дадзеныя справядзач медыцынскіх устаноў і пратаколы паседжанняў камітэта па барацьбе з дзіцячай смяротнасцю за 60-70-я гады, можна вылучыць наступныя прычыны смяротнасці сярод дзяцей ў ўзросце да 3 год:

1. Вялікая колькасць захворванняў пнеўманіяй.
2. З'яўленне ўнутрыбальнічных інфекцый у дзіцячым аддзяленні.
3. Бездарожжа, якое замінала своечасовай дастаўцы хворых дзяцей ў стацыянар бальніцы.
4. Адсутнасць абслугоўвання педыятрам палаты навароджаных ў радзільне.
5. Нізкая санітарная дасведчанасць насельніцтва раёна, і як вынік – позні зварот за дапамогай.
6. Наданне недастатковай увагі пацыентам з боку асобных фельчараў і акушэраў ФАПаў [10, а. 73].

У 70-я гг. сярод прычын смяротнасці дзяцей указваюцца таксама недахоп транспартных сродкаў для хуткай шпіталізацыі і дрэнныя ўмовы жыцця [14, а. 1 – 20].

Нягледзячы на тое, што пасляваенны час даўна прайшоў, насельніцтва і сама медыцына мела дастаткова сур'ёзныя праблемы эканамічнага і сацыяльнага кшталту.

У 1973 г. найбольш распаўсюджанымі хваробамі былі туберкулёз і гастрыт. Так, было зарэгістравана 474 выпадкі туберкулёзных захворванняў сярод дарослых і 25 выпадкаў сярод дзяцей да 14 год. Рост колькасці зарэгістраваных выпадкаў можна патлумачыць больш актыўную і эфектыўную дыягностыку, што дазваляе пачынаць лячэнне своечасова. На другім месцы знаходзіцца хвароба

страўніка – гастрыт. Асноўнай прычынай з’яўлення гэтай хваробы з’яўляецца дрэннае харчаванне і пастаяннае нервовае напружанне. Колькасць выпадкаў сярод дарослых складала 188 [17, а. 7 – 8, 19 – 20, 31 – 32, 43 – 44, 54 – 55, 65 – 66].

З 1975 года ў кан’юктурных справах медыцынскіх устаноў змяшчаюцца дадзеныя псіханеўралагічнага кабінета Цэнтральнай раённай бальніцы. Цікавым фактам з’яўляецца тое, што ў тлумачальных запісах пазначана, за што той ці іншы пацыент быў узят на кантроль. Так, напрыклад, у кан’юктурным аглядзе за 1975 год сярод 18 чалавек, якія знаходзіліся на ўліку у псіханеўралагічным кабінете, 8 састаялі там за антыграмадскія, небяспечныя або антысавецкія выказванні [18, а. 72 – 74]. Гэта азначае, што медыцынскія ўстановы выкарыстоўваліся не толькі для падтрымання здароўя насельніцтва, але і ў якасці інструмента палітычнай барацьбы з іншадумствам. Падцярджаюць гэта і гістарычныя факты. Так, 29 красавіка 1969 года Ю.Андропаў накіраваў у ЦК КПСС ліст, у якім прапаноўвалася выкарыстоўваць медыцынскія ўстановы для абароны “савецкага дзяржаўнага і грамадскага ладу”. Для ажыццяўлення прымусовай шпіталізацыі 15 мая 1969 года Міністэрства аховы здароўя і Міністэрства ўнутраных спраў СССР выдалі спецыяльны загад “Аб мерах папярэджання грамадска небяспечных дзеянняў псіхічна хворых людзей” [11, с. 378].

Сярод самых распаўсюджаных хвароб у 1980-я гг. значацца псіханеўралагічныя захворванні. Асноўная частка псіхічнаеўраўнаважанага кантынгенту складалі хворыя з Занальнай псіханеўрагалічнай бальніцы ў Паставах. На ўліку ў псіханеўралагічным кабінете знаходзілася 1336 чалавек, сярод іх 1242 дарослых, 54 дзяцей, 40 падлеткаў. На другім месцы знаходзіўся туберкулёз усіх органаў. Так, сярод дарослых было зафіксавана 857 выпадкаў, а сярод дзяцей да 14 год 51 выпадак [2, а. 7 – 8, 32 – 33, 45 – 46, 56 – 57, 81 – 82, 92 – 93]. Можна заўважыць, што ў справах медыцынскіх устаноў за 1980 год зафіксавана агульнае павялічэнне колькасці захварэўшых. Гэта можна патлумачыць тым, што медыцынскі персанал звяртае больш увагі на прафілактыку і выяўленне хвароб сярод насельніцтва.

Павялічэнне колькасці медыцынскіх устаноў, выяўленне большасці хвароб на пачатковым этапе, своечасовае звяртанне насельніцтва за дапамогай у медыцынскія ўстановы і іншае, напружана паўплывала на змяненне статыстыкі агульнавядомых хвароб раёна. Так, у 1990-я гг. большасць з іх былі захворваннямі органаў дыхання (8391 выпадак сярод дарослых і падлеткаў і 7005 выпадкаў сярод дзяцей да 14 год). На другім месцы знаходзіцца хваробы сістэмы кровазвароту. Сярод дарослых было зафіксавана 3498 выпадкаў. Да гэтых хвароб адносяцца ішэмічная хвароба сэрца, інфаркты, парокі сэрца і іншае [3, а. 4 – 6, 17, 24, 27 – 28, 41 – 42, 49 – 50, 55 – 56]. Гэтая інфармацыя сведчыць аб змяненні ўзроставай структуры: насельніцтва Пастаўскага раёна паступова старэе, паколькі вышэйзгаданыя хваробы характэрны для людзей больш сталага ўзросту. Тэмпы павялічэння колькасці насельніцтва пенсійнага ўзросту могуць быць растлумачаны павышэннем матэрыяльнага дабрабыту людзей, паляпшэннем іх медыцынскага абслугоўвання.

У гэты ж час пачынае ўсталёўвацца сучасная структура захворваемасці насельніцтва Пастаўскага раёна. Адбываецца значны рост хвароб сістэмы кровазвароту. У 2000 г. было зарэгістравана 7604 выпадкі. Гэта амаль у 2 разы больш, чым у 1990 годзе. Працэс старэння насельніцтва становіцца больш выразным. На другім месцы знаходзіцца хваробы органаў дыхання. Сярод дарослых было зафіксавана 4998 выпадкаў [8, а. 11, 17, 23, 35, 44].

Такім чынам, афіцыйная медыцына Пастаўшчыны ў 1946-2001 гг. мела сваю дынаміку развіцця. Гэта адлюстроўваецца ў станаўленні медыцынскіх устаноў на тэрыторыі раёна. Пачынаючы з 1946 і да пачатку 1960-х гг. колькасць медыцынскіх устаноў павялічваецца за кошт адкрыцця новых ФАПаў у аддаленых частках раёна. Але ўжо на пачатку XXI ст. колькасць іх змяншаецца, што тлумачыцца агульным узбуджэннем устаноў аховы здароўя. Стан здароўя насельніцтва цесна звязаны з санітарнымі і гігіенічнымі умовамі, а таксама агульным становішчам рэгіёна ў розныя перыяды. Так, медыцына пасляваеннага часу сутыкнулася з эпідэміяй тыфу і скуравымі захворваннямі, якія ўзніклі з-за нізкага ўзроўню гігіены. У 1960-я гг. большую распаўсюджанасць атрымліваюць гіпертанічныя і нервовыя захворванні. У 1970-я гг. структура хвароб змяняецца. На першае месца выходзіць туберкулёз і гастрыт. Павялічэнне колькасці туберкулёзных пацыентаў звязана з паляпшэннем дыягнастычных практык у медыцынскіх установах. У 1980-я гг. найбольш распаўсюджаны псіхічныя захворванні. Пацыентамі бальніцы для псіхічнахворых у Паставах былі не толькі тыя, хто рэальна патрабаваў спецыяльнага дагляду, але і людзі, якія адкрыта выступалі супраць улады. У 1990-я гг. адбываецца рост органаў дыхання і сістэмы кровазвароту. Павялічэнне апошніх захворванняў адлюстроўвае працэс старэння насельніцтва раёна. Пачатак XXI ст. характарызуецца тым, што пачынаецца ўсталяванне сучаснай структуры захворваемасці. У гэты перыяд большую распаўсюджанасць займаюць хваробы кровазвароту.

## ЛІТАРАТУРА

1. История медицины [Электронный ресурс] / Е.М. Тищенко. – Режим доступа: <http://historymedjournal.com/ru/russkij-variant/istoriya-meditsiny/tishchenko-evgenij-mikhajlovich.html>. – Дата доступа: 25.09.2015.
2. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 141. Статыстычныя справаздачи лячэбна-прафілактычных устаноў за 1980 г.
3. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 211. Статыстычныя справаздачи лячэбна – прафілактычных устаноў раёна 1990 г.
4. Фонд 1174. – Воп. 1. – Спр. 5. Гадавыя справаздачи лячэбных устаноў Пастаўскага раёна за 1946 г.
5. Фонд 1174. – Воп. 1. – Спр. 23. Гадавыя справаздачи лячэбных устаноў Пастаўскага раёна за 1951 г.
6. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 76. Гадавыя статыстычныя справаздачи лячэбных устаноў 1971 г.
7. Фонд 1174. – Воп. 1. – Спр. 12. Загады райздраўаддзела і рашэнні райвыканкама 1949 г.
8. Фонд 1362. – Воп. 2. – Спр. 976. Статыстычныя справаздачи аб працы(стацыянара, медыцынскіх прафустаноў, аб кантынгентнах псіхічнахворых) 2000 г.
9. Фонд 1362. – Воп. 2. – Спр. 78. Статыстычныя справаздачи аб працы(стацыянара, медыцынскіх прафустаноў, аб кантынгентнах псіхічнахворых) 2001 г.
10. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 79. Праатаколы паседжанняў камітэта па барацьбе з дзіцячай смяротнасцю 1972 г.
11. Гісторыя Беларусі : у 6 т. / рэдкал. : М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Экаперспектыва, 2011. – Т. 6 : Беларусь у 1946 – 2009 / Л. Лыч [і інш.]. – 2011. – 728 с.
12. Здравоохранение Беларуси [Электронный ресурс] / Научно-информационный отдел ГУ «Республиканская научная медицинская библиотека». – Минск, 1995–2014. – Режим доступа: <http://healthcare.by/instinfo.php?orgnum=4308>. – Дата доступа: 10.09.2015.
13. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 21. Справаздачи па працы Ф-1Т 1963 г.
14. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 75. Гадавыя статыстычныя справаздачи па ахове здароўя 1971 г.
15. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 118. Спіс медыцынскіх устаноў 1976 г.
16. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 7. Гадавыя статыстычныя і кан'юнктуры агляд Пастаўскага раёна за 1961 г.
17. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 93. Гадавыя статыстычныя справаздачи па ахове здароўя 1973 г.
18. Фонд 1362. – Воп. 1. – Спр. 110. Кан'юнктуры агляд стану аховы здароўя раёна 1975 г.

УДК 26/28(476.6)“15/20”

## КОНФЕССИОНАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ СМОРГОНЩИНЫ В XVI – НАЧ. XXI ВВ

**Д.А. ЛАЗАРЕНКО**

(Представлено: канд. биол. наук О.А. ЕМЕЛЬЯНЧИК)

*Целью является исследование влияния исторических процессов на конфессиональную историю Сморгонщины. Особое внимание уделено распространению протестантизма и религиозной борьбе между конфессиями. Представлены сведения о переходе некоторых храмов Сморгонщины из одной конфессии в другую, о влиянии исторических процессов на сохранность данных памятников архитектуры. Конфессиональная история Сморгонщины является частью общей конфессиональной истории Беларуси, однако в данном регионе есть свои особенности, которые на сегодняшний день недостаточно исследованы.*

Сморгонский район расположен в северо-восточной части Гродненской области. На северо-востоке, востоке и юге район граничит с Мядельским, Молодечненским и Воложинским районами Минской области, а на западе и северо-западе – с Ошмянским и Островецким районами Гродненской области. Административным центром района является город Сморгонь.

В XVI – конце XVIII в. территория Сморгонщины входила в состав Ошмянского повета Виленского воеводства. В конце XVIII в. в связи с тремя разделами Речи Посполитой, на территории, вошедшей в состав Российской империи, в качестве административно-территориальных единиц вводятся губернии и с 1795 г. южная часть сегодняшнего Сморгонского района входит в состав Ошмянского, а северная в состав Завилейского уезда Виленской губернии. В конце XIX – нач. XX вв. территория района вошла в состав Сморгонской волости Ошмянского повета Виленской губернии. Северная часть района по-прежнему находилась в составе Свентянского (Завилейского) повета Виленской губернии. В марте 1917 г. Сморгонщина входит в состав Виленской губернии новообразованной Западной области. Как самостоятельная административная единица Сморгонский район образован 15 января 1940 г.

После подписания Люблинской унии в 1569 г. в Беларуси начинается эпоха насаждения католицизма. Активное строительство католических храмов на территории Сморгонщины говорит о том, что влияние католицизма было сильным. Еще начиная со времен Ягайло, согласно привелею 1387 г., в Виленской диоцезии было основано 7 костелов. Среди них был и Кревский костел Святого Яна-крестителя – один из первых костелов на территории ВКЛ [1, с. 49].

В 1440 г. строится католический храм в д. Войстом, который позже, в XVI в. под влиянием реформационного движения, становится Кальвинским сбором. В 1497 г. в д. Нестанишки возводится костел Св. Троицы. В г. Сморгонь согласно документам в 1503 г. уже есть костел Пречистой Девы Марии и